

УДК 37.034

В. Л. Короленко

м. Миколаїв

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Стаття присвячена проблемі підвищення якості морального виховання дітей шкільного віку. У статті приведений аналіз психолого-педагогічних джерел, в яких розглядаються проблеми підвищення якості морального виховання школярів. Встановлений істотний вплив сімейних традицій на ефективність виховного процесу. Результати проведеного дослідження вказують на необхідність використання в процесі морального виховання елементів народної педагогіки, які сприяють прагненню підростаючої особистості до морального вдосконалення.

Ключові слова: мораль, поведінка, цінність, умови, виховання, формування, традиції.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. З давніх часів актуальною проблемою людства є моральне виховання підростаючого покоління. Протягом довгого часу відомі мислителі та педагоги, серед яких М. Боришевський, Т. Вечерок, М. Грушевський, М. Євтух, В. Малахов, І. Харламов, та інші, вважали мораль важливою людською якістю.

Соціально-економічні перетворення в усіх сферах суспільного життя України зумовлюють необхідність ординального перегляду підходів до процесу морального виховання дітей шкільного віку.

Мета статті – за допомогою сімейних і національних традицій прищепити дітям шкільного віку прагнення до систематичного вдосконалення отриманих моральних знань. Завданням даної статті є висвітлення важливості та

необхідності підвищення ефективності процесу морального формування дітей шкільного віку.

У контексті проблеми морального виховання дітей шкільного віку І. Харламов відзначив важливість критеріїв моральної вихованості учнів, а саме: глибина осмислення і знання норм і правил моралі, що характеризують моральну свідомість особистості; ступінь розвиненості і сформованості морального вчення, навичок і звичок поведінки; характер моральної орієнтації в складних життєвих ситуаціях, ступінь принциповості і прояву вольових зусиль у боротьбі з відступами від принципів і вимог моралі; міра моральної вимогливості до себе й інших людей, характер поведінки в колективі і наодинці з собою; наявність гуманістичних рис у характері і поведінці, ступінь шанобливого і доброзичливого ставлення до інших людей, рівень розвиненості почуття власної гідності, честі, сорому, совісті та ін. [16].

На думку Т. Вечерок, І. Кривелева, Д. Когана, Е. Шацкого моральне формування дитини ґрунтується на національних і сімейних традиціях які передаються від покоління до покоління не тільки рухи, жести, рефлексії, почуття, але й виражені словами моральні принципи, гідність особистості та її вчинки, моральні цінності. Приймаючи або відкидаючи певну традицію, у минулому бачать певний філософський або моральний зміст. У залежності від актуальних потреб і прагнень суспільства під виглядом традиції виділяють деякі елементи спадщини, і той або інший аспект минулого набуває морального значення [3; 15; 17].

На наш погляд, вплив традицій на дітей шкільного віку має виховний характер, що сприяє їх моральному формуванню. Особистий досвід, одержуваний за допомогою сімейних традицій (моральні якості, навички, звички, цінності, що формуються і розвиваються в різноманітній діяльності), стає основною умовою привчання до моральних думок і вчинків. Як стверджує Т. Вечерок, певні традиції та звички є важливим засобом морального виховання в родині і характеризуються певними особливостями (структурою і функціями сімейної педагогіки) [4].

Досліджуючи процес морального формування дітей шкільного віку Т. Вечерок вказує на ефективність використання в ньому сімейних традицій і виділяє декілька необхідних педагогічних умов (Рис. 1.2).

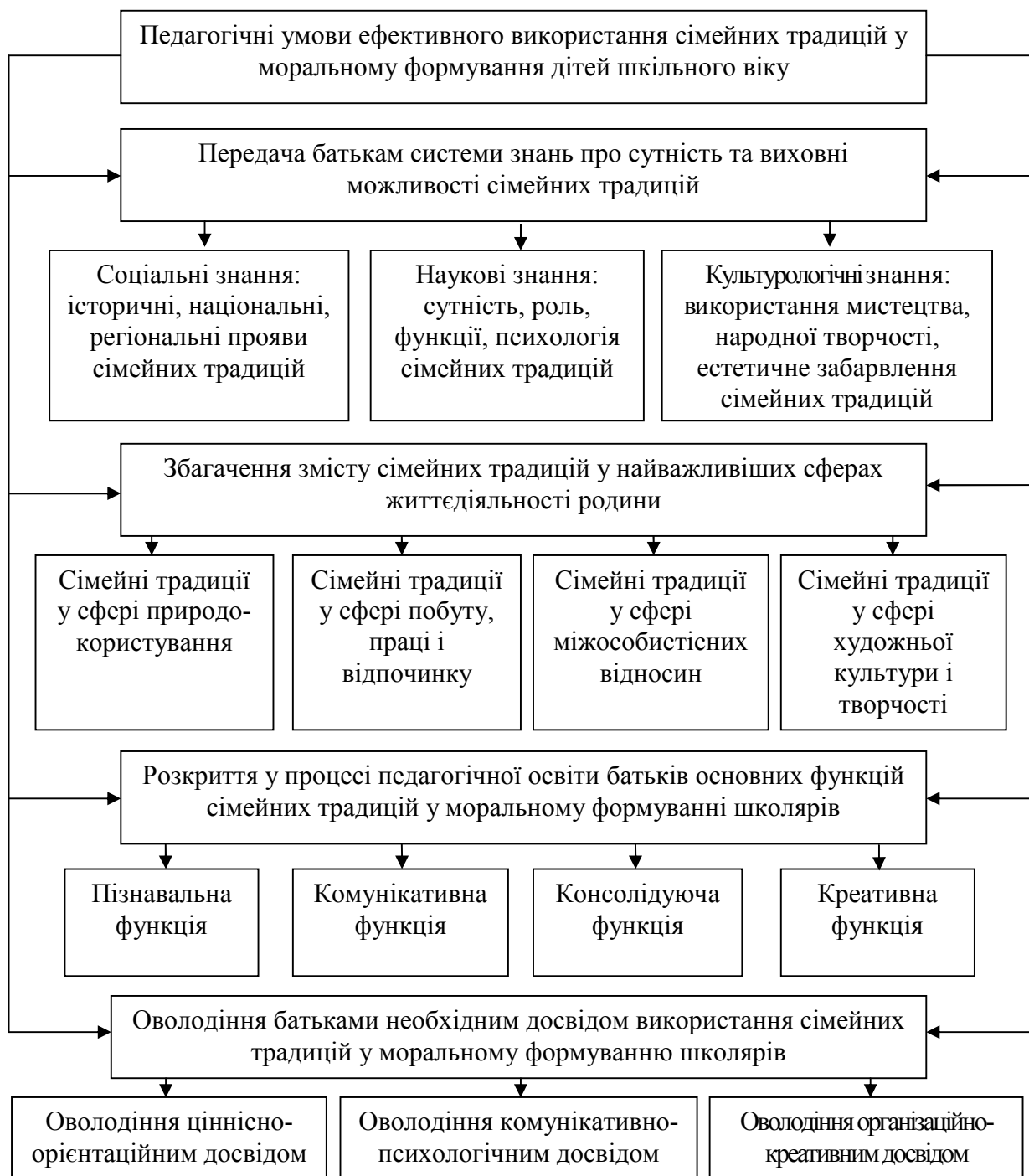

Рис. 1.2 Педагогічні умови ефективного використання сімейних традицій у процесі морального формування дітей шкільного [4].

Результати проведеного нами дослідження підтверджують думку дослідниці, що сімейні традиції, виступаючи засобом зв'язку між поколіннями, не обов'язково передаються в порядку “від батьків до дітей”. Вона вважає, що значно частішим явищем є передача певних цінностей “онукам і правнукам”, минаючи “батьків”, але все ж, з урахуванням історично сформованих особливостей розвитку українського суспільства, на сучасному етапі традиції передаються, як правило, за схемою “від батьків до дітей” [4].

Так, М. Євтух стверджує, що народившись, дитина потрапляє в коло близьких людей і спілкування з ними надає їй можливість одержати перший життєвий досвід, запозичуючи стиль життя і поведінку. Переймаючи життєвий досвід, батька і матері, дитина засвоює моральні основи (сімейні традиції, цінності, стосунки, оцінки). Стосунки між членами сім'ї і родини сприяють загальному і моральному формуванню дитини, допомагають сприймати навколишній світ і складають основу її морального становлення. У процесі морального формування дитини, одним з головних є прищеплення їй моральних цінностей - любові, доброти, чуйності, порядності, чесності, справедливості, гідності, обов'язку тощо. На нашу думку у сімейному вихованні, основний акцент робиться на моральній поведінці й адаптації до соціального колективу, але все рівно причиною багатьох проблем щодо поведінки у суспільстві і вдома здебільшого є недостатня сформованість визначених моральних цінностей підростаючого покоління. Отже, сукупність сімейних стосунків, які сприяють функціонуванню традицій у родині, передають моральні цінності дитині у достатньо тривалому процесі виховання та соціалізації за умов урахування інтересів та потреб кожного члена сім'ї [7].

У процесі морального формування дітей шкільного віку В. Москалець відзначив особливе значення основ моралі, як головних нормативно-регулятивних форм суспільної свідомості, яка впливає на суспільні, соціальні відносини, людські стосунки за допомогою принципів, правил, норм, законів, кодексів, приписів тощо. Проте, як зазначає автор, мораль психологічно

відрізняється від права та звичаю духовною, автентичною, внутріособистісною структурою мотивації [10].

У свою чергу І. Павлов свідчить, що в моральному розвитку особистості необхідно враховувати співвідношення духовних засад, соціально-психологічних і біологічних основ, де біологічні пов'язані з функціонуванням нейрофізіологічної системи, особливостями перебігу вищої нервової діяльності. Дослідник стверджує, що поведінка людини зумовлена не тільки типом її нервової системи, а й обставинами її життя і діяльності [12]. Отже, людина у своєму житті користується не тільки природженими властивостями нервової системи, але й надбаними, які безпосередньо залежить від якості навчально-виховного процесу.

На нашу думку, однією з головних складових морального формування дітей шкільного віку є відчуття відповідальності. Так, С. Рубінштейн стверджував, що це відчуття є втіленням істинного, найглибшого і принципового ставлення до життя, а саме усвідомлення всіх наслідків вже зробленого й відповідальність за все втрачене. Він відзначав, що дитина має здатність детермінувати події, вчинки в момент їх здійснення, під час їх виконання аж до радикальної зміни всього життя, а також у процесі життя бачити, виділяти, ставити проблеми, вчасно їх усвідомлювати та приймати відповідні рішення [13].

Аналізуючи проблему морального формування дитини В. Поплужний асоціює її з громадянськістю і визначає, як стан свідомості особистості та інтерпретує “як базову соціальну установку, суть якої полягає в готовності особистості свідомо приймати й відповідально, добровільно виконувати моральні закони та вимоги своєї держави”. Отже, громадянськість в розумінні дослідника є “високою моральною якістю, проявляючись в обов'язку служити суспільству” [11].

Так, М. Грушевський відзначав, що українці характеризуються високим рівнем моральної сформованості (національна і моральна свідомість, патріотизм, життєва активність, героїчна боротьба за свободу й незалежність).

Автор свідчить, що на початку XVII століття стають актуальними демократичні принципи народовладдя, основу яких складає моральні права людини і народу [6].

Поділяємо переконання М. Боришевського, що основою морального формування особистості є ставлення до навколишніх, які пов'язані з особливостями особистості та її самосвідомістю: “моральний вчинок обумовлений вольовою діяльністю особистості по подоланню внутрішнього опору, і відмовою від егоїстичних імпульсивних прагнень” [2, с. 36-37]. Дослідник вважає, що моральна сформованість особистості сприяє гармонійної взаємодії людини з навколишнім світом [1]. У свою чергу, В. Малахов визначає основну рушійну силу моральної свідомості людини, до якої відносить: моральні норми, моральні принципи, ціннісні орієнтації, почуття боргу, відповідальності, усвідомлення життя [9].

На нашу думку, актуальним є опис етапів морального розвитку особистості А. Гармаєвим, який прив'язує їх до вікової періодизації та відзначає, що моральний розвиток дитини починається в дитинстві з неусвідомленого сприйняття внутрішнього образу дій (оцінок, переваг) і зовнішньої поведінки оточуючих людей. У підлітково-юнацький період (з 12 до 24 років) відбувається актуалізація в поведінці відбитих моральних цінностей, своєрідна “апробація” форм моральної поведінки [5].

У свою чергу М. Ганкевич, визначив, що головне завдання морального виховання полягає у формуванні особистості, яка буде дотримуватись моральних принципів, норм і законів, прийнятих у суспільстві. Дослідник вважає, що “одинокі людина відчуває, що сама по собі вона є чимось неповним, обмеженим. Для свого доповнення вона потребує суспільності і тому, якщо хоче жити, мусить дати жити й іншим. З цієї взаємної потреби і випливає мораль” [5, с. 198].

Так у контексті проблеми морального формування дітей шкільного віку С. Русова стверджує, що виховання є процесом соціалізації, а метою моралі є розвиток найвищого гуманізму, любовного, справедливого ставлення до всіх

людей, гармонійної любові до свободи й уміння працювати з людьми. Вона вважає, що щасливе життя у суспільстві можливе лише у випадку гармонійних стосунків між людьми. Отже, молодь повинна не тільки розуміти, що таке добро, але й виконувати заповіді правди й любові. Дослідниця свідчить, що ефективному моральному розвитку особистості сприяють, праця і самоврядування [14].

Актуалізує увагу на особистих моральних почуттях людини О. Макарушка, наголошуючи, що це почуття задоволення з добрих вчинків і чесної поведінки, почуття обурення й незадоволення з поганих вчинків і нечесної поведінки. Він стверджує, що сила і якість моральних почувань не в кожній дитині однакові, завданням педагога є виховати молодь освіченою, з широким світоглядом, ніжною совістю і правдивою амбіцією. Моральні почуття виникають внаслідок власних вчинків або вчинків інших людей [8, с. 64-78].

Аналізуючи важливе питання морального виховання підростаючого покоління, буде доцільним підкреслити перспективи подальшого дослідження цього напрямку, яке може базуватися на детальному та більш глибокому не тільки теоретичному вивченню, але й практичному, експериментальному вивченню цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Боришевський М. Й. Залежність розвитку альтруїзму особистості від спрямованості її самосвідомості / М. Й. Боришевський // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2000. – Вип. 20. Ч. 1. – С. 45-51.
2. Боришевський М. Й. Ціннісні орієнтації в особистісному становленні сучасної молоді / М. Й. Боришевський // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України ; За ред. С. Д. Максименка. – К., 2003. – Т. V. Ч 5. – С. 34-42.

3. Вечерок Т. В. Сімейні традиції у моральному вихованні старшокласників : Методичний посібник / Т. В. Вечерок - Херсон, Айлант, 2004. – 82 с.
4. Вечерок Т. В. Сімейні традиції у формуванні моральних цінностей старшокласників : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 / Тетяна Василівна Вечерок. – Луганськ, 2005. – 229 с.
5. Ганкевич М. Етика і політика // Молода Україна / М. Ганкевич - Грудень 1902 і Січень 1903. - Ч.6-7. - С. 197-198.
6. Грушевський М. С. Початки громадянства : Генетична соціологія / М. С. Грушевський – Прага, 1921. – 328 с.
7. Євтух М. Б., Сердюк О. П. Соціальна педагогіка : Підручник // Міжрегіональна академія управління персоналом (МАУП) / М. Б. Євтух - К.,2002. - 229 с.
8. Макарушка О. Наука виховання. Підручник для шкіл і родин / О. Макарушка - Львів, 1922. - 152 с.
9. Малахов В. Етика : Курс лекцій (Навч. Посібник) / В. Малахов. – К. : Либідь, 1996. – 304 с.
10. Москалець В. П. Психологія релігії : Посібник / В. П. Москалець – К. : Академвидав, 2004. – 240 с.
11. Поплужний В. Л. Громадянськість і вікові аспекти її розвитку // Рідна школа / В. Л. Поплужний – 1994. – № 11. – С. 33-35.
12. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів / Авт.кол. : В. К. Демиденко. - К. : ІЗМН, 1996. - 204 с.
13. Рубинштейн С. Л. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн – М. : Наука, 1997. – 191 с.
14. Русова С. Сучасні течії в новій педагогіці // Шлях виховання й навчання / С. Русова - 1932. - Ч. 4. - С. 188-190.
15. Традиционные и новые обряды в быту народов СССР : (Сб. статей) / АН СССР, Ин-т этнографии им. Н. Н. Миклухо-Маклая ; Отв. ред. И. А. Крывелев, Д. И. Коган. - М.: Наука, 1981. - 183 с.

16. Харламов И. Ф. Нравственное воспитание школьников : Пособие для клас. руководителей / И. Ф. Харламов - М. : Просвещение, 1983. - 160 с.
17. Шацкий Е. Утопия и традиция : Пер. с польск. / Е. Шацкий - М. : Прогресс, 1990. - 456 с.

В. Л. КОРОЛЕНКО

г. Николаев

ПРОБЛЕМЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА МОРАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ДЕТЕЙ ШКОЛЬНОГО

Статья посвящена проблеме повышения качества морального воспитания детей школьного возраста. В статье предоставлен анализ психолого-педагогических источников, в которых рассматриваются проблемы повышения качества морального воспитания школьников. Установлено существенное влияние семейных традиций на эффективность воспитательного процесса. Результаты проведенного исследования указывают на необходимость использования в процессе морального воспитания элементов народной педагогики, которые способствуют стремлению подрастающей личности к моральному совершенствованию.

Ключевые слова: мораль, поведение, ценность, условия, воспитание, формирование, традиции.

V. L. KOROLENKO

Mykolaiv

PROBLEMS OF UPGRADING OF MORAL EDUCATION OF CHILDREN OF SCHOOL AGE

The article is devoted to the problem of upgrading of moral education of children of school age. The analysis of psychological and-pedagogical sources the problems of upgrading of moral education of schoolboys are examined in which is given in the article. Substantial influence of domestic traditions is set on efficiency of educator process. The results of the conducted research specify on the necessity of

the use in the process of moral education of elements of folk pedagogics, which are instrumental in aspiring of growing up personality to moral perfection.

Key words: *moral, conduct, value, terms, education, forming, traditions.*